گزارشی از اولین آموزش «عطاری‌ها» توسط دانش‌آموختگان پزشکی مدرن

کامران محلوجی[الف]، مه‌سیما عبدلی[الف*]

[الف]گروه تاریخ پزشکی، دانشکدهٔ طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: اسفند ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: اردیبهشت ۱۴۰۲

سردبیر محترم

موضوع تعامل طب مدرن و «بافت سنتی درمان» یکی از موضوعات مورد مناقشه است که حتی امروزه نیز در حوزهٔ سلامت تداوم خود را حفظ کرده است (۱)، اما قدمت آن به ده‌ها سال پیش بازمی‌گردد. این مناقشات با آغاز کار «دارالفنون» و ورود آکادمیک طب مدرن به ایران آغاز شد. دارالفنون، مؤسسه‌ای بود که در سال ۱۲۳۰ به دستور میرزا تقی‌خان امیرکبیر در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار برای آموزش علوم جدید در تهران تأسیس شد که آن را نخستین آموزشگاه مدرن ایران می‌دانیم (۲).

این مرکز آموزشی فرازوفرودهای فراوانی داشت، اما با آموزشِ مقدماتیِ تعداد قابل‌ملاحظه‌ای از پزشکان به شیوهٔ مدرن، به شکل مستقیم بر حوزهٔ سلامت و بافت سنتی درمان مؤثر بود. حتی در زمان افول دارالفنون، «بافت سنتی درمان» تلاش‌هایی برای احیای خود انجام دادند و در چهار مطب در تهران اقدام به توسعهٔ آموزش طب سنتی کردند و شاگردان قابل‌توجهی را پرورش دادند که امروزه ما این جریان واکنشی را با عنوان «چهار مکاتب» می‌شناسیم (۳). اما با تقویت مجدد دارالفنون، این روند متوقف شد. در مواردی هم بسیار هوشمندانه، تصمیم بر آن شد که برای حوزهٔ درمان از ظرفیت‌های موجود طب سنتی بهره‌گیری شود. یکی از این موارد اولین آموزش عطارها توسط یک آموزش‌دیدهٔ کشورهای اروپایی بود.

قاسم غنی (۱۲۷۲ تا ۱۳۳۱ خورشیدی)، یکی از دانش‌آموختگان دارالفنون، در خاطرات خود به اولین آموزش عطارها در سبزوار اشاره کرده است (٤). او پس از اتمام تحصیلاتش به سبزوار بازمی‌گردد، اولین بیمارستان این شهر را تأسیس می‌کند و به‌دلیل کمبود ساختارهای مدرن برای درمان، اقدام به ساماندهی و آموزش عطاری‌های سنتی می‌نماید (۵). او عطارهای قدیمی سبزوار را جمع می‌کند و برای ارتقای آنها یک دورهٔ شیمی عملی و استانداردسازی با روش‌های درمانی مدرن و به زبان ساده برگزار می‌نماید. او در یادداشت‌های خود به سرفصل‌های این دوره اشاره کرده است:

۱. روش تهیهٔ دوا و جوشانده؛

۲. فرآیندهای شیمیایی مانند تقطیر و حل و ...؛

۳. روش نگهداری از سمومات؛

٤. روش بایگانی نسخه‌ها و روش شماره‌گذاری آنها برای کلاسه‌کردن؛

۵. اخلاق داروسازی در قالب حفظ اسرار مراجعه‌کنندگان.

او در ادامه ذکر می‌کند: «همه خوب شدند. دستور داده شد دواهای لازم وارد کنند، ترازوهای دقیق بیاورند. خودم می‌رفتم بدکان‌های آنها سر می‌زدم و زیر چشم خودم کار می‌کردند تا آنکه مطمئن بکار آنها شدم» (۵).

او در انتها بیان می‌کند که تمام این ساماندهی حول محور مریض‌خانه‌ای (بیمارستان) که تأسیس کرده بود متحقق شده است و به چگونگی آن می‌پردازد.

این گزارش را می‌توان به‌عنوان اولین آموزش عطاران توسط یک نهاد مدرن در ایران قلمداد کرد.

تضاد منافع:

در این مقاله تضاد منافعی برای گزارش وجود ندارد.

* فرد مسئول مکاتبات: abdolim@razi.tums.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

[DOI: 10.22034/14.1.89]

References:

1. Available at: URL: http:///dadnevesht.com/?p=17365 .Accessed March 2, 2023.
2. Fallahi A, Rahimi G. *Dār al-Funūn* and its role in modern military training in Nāsirī peroiod in Iran. Journal for the History of Science. 2013 Mar 21;11(1):47-74.
3. Mir MA, Mir AM. Dr. Mir's biography and the evolution of medicine and surgery between 1850-1950 creators. Tehran: Talayeh; 2005. [In Persian].
4. Available at: URL: https://iranicaonline.org/articles/gani-.Accessed March 2, 2023.
5. Ghani Q. Dr. Qasim Ghani's notes. Efforted by Ghani S, Esfandiari H. Tehran: Farzan, Aban; 1982. [In Persian].

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

[DOI: 10.22034/14.1.89]